

Кіян О.

Володимир Антонович: історик й організатор «Київської історичної школи». – К.: Інститут історії України НАН України. – 2005. – 489 с.

Сучасний період розвитку українського суспільства визначається зростанням інтересу до минулого, підвищенням зацікавленості щодо поглядів, позицій та концепцій учених, основних напрямів розвитку вітчизняної історіографії. Для написання об'єктивної історії України необхідно мати поглиблену інтерпретацію історичних й ідейно-політичних доктрин, які склалися у національній науці минулого, показати, наскільки їхній характер відповідає канонам сучасних світоглядних і загальноцивілізаційних вартостей. Саме в цьому контексті потрібно розглядати комплексне дослідження історичної спадщини одного з класиків української історіографії – Володимира Антоновича, здійснене у рамках рецензованої праці.

Вибір теми вченим, наскільки можна судити зі змісту книги, зумовлений характером розвитку вітчизняної науки, котра все більшу увагу приділяє гносеологічним та соціокультурним функціям історичних знань. Сформульовані у вступі завдання визначили структуру монографії, що охоплює українську історію, вітчизняне й зарубіжне джерелознавство, методологію, історіософію та історіографію, тобто ті дисципліни, де творчість Антоновича і досі зберігає свою наукову вартість. Важливим видається також здійснений автором у рамках вступного розділу книги критико-аналітичний огляд комплексу публікацій, які мали відношення до науково-академічної та організаційної діяльності дослідника й Київської історичної школи.

У першому розділі «Володимир Антонович та «Київська історична школа» в історіографії» розглядається інтерпретація творчого доробку вченого його сучасниками, зокре-

ма М.Костомаровим, М.Драгомановим, М.Грушевським й іншими відомими діячами української науки. Підкреслюється, що більшість із них розглядає творчу діяльність Антоновича як поворотний етап у становленні національної історичної думки. Особливо прискіпливу увагу автором приділено історіографічному огляду історії неформального об'єднання українських дослідників минулого, що отримало назву «Київська історична школа». Констатується, що цей історіографічний феномен не знайшов адекватного пояснення у літературі насамперед через нівеляцію ролі Антоновича в розбудові цієї наукової організації (с. 68–69).

У другому розділі «Формування наукового світогляду і становлення Володимира Антоновича як історика України» особливу увагу привертає розгляд витоків та еволюції методології творчості вченого. Варто зазначити, що досліднику вдалося подолати традиційні стереотипи, вкорінені в історіографії. Зокрема, розглядаючи процес трансформації уявлень науковця на історичний процес, особібно виділено значення його романтичних уподобань, сформульованих під егідою захоплень національною історичною тематикою через «Українську школу» у польській літературі й історіографії (с. 114–117) і сприйняття лелевельської теорії «гміновладства» (с. 121). Лише згодом, починаючи з другої половини 70-х рр. XIX ст., Антонович поступово переходить на позиції позитивістського методологічного плюралізму. Особливо підкреслено роль М.Максимовича, М.Костомарова та М.Іванишева в становленні вченого як історика України (с. 182–183).

У третьому розділі «Внесок Антоновича в українську історичну думку» йдеться насамперед про національно-демократичну концепцію вітчизняної історії, розроблену на основі ідеологічних принципів народницького світосприймання й антидержавного спрямування (с. 288).

В останньому розділі монографії увагу приділено розбудові неформального академічного об'єднання дослідників українського минулого у рамках «Київської історичної школи». В заслугу автору потрібно поставити спроби визначити етапи еволюції цієї наукової структури (с. 408), ідеологічне підґрунтя, методологію і тематичний діапазон творчості її adeptів. Цілком слушно робиться наголос, що саме у результаті діяльності «Київської історичної школи» Антоновича було створено реальні передумови для загальнонаціонального синтезу минулого, виявом якого стала поява «Історії України-Руси» М.Грушевського (с. 415–417).

Важливо, що ключовим положенням під час осмислення принципів творчості Антоновича та його школи в дослідженні є з'ясування міри їхньої відповідності характеру еволюції сучасної вченому загальноєвропейської історичної науки. Для реалізації цього завдання він запровадив один із найбільш складних методів історіографічного дослідження – компаративний, який вимагає ґрунтовної обізнаності не лише з українською, а й польською, російською і західноєвропейською історичною наукою, історіософією та методологією історії

Для утвердження головних положень дослідження використано досить широку й різноманітну базу історичних джерел, включаючи твори як самого Антоновича, так і його учнів, мемуарну літературу, епістолярні матеріали та ін. Важливим компонентом праці є численні архівні документи, особливо з категорії неопублікованих і, як наслідок, малознайомих сучасним дослідникам із незавершених через ряд обставин студій вченого з окремих проблем національного минулого, оскільки саме вони проливають світло на зміст історичної теорії та дають підставу для більш широких узагальнень стосовно його наукової творчості. Суттєво, що при введенні до обігу нових джерел автор демонструє не лише евристичні здібності, а й вміння критичного аналізу їхнього змісту і вдається до науково аргументованих узагальнень, екстраполюючи найбільш суттєві їх положення на характер еволюції історичної думки в Україні.

На основі впровадження в обіг оновленого корпусу історичних джерел дослідник досить аргументовано спростовує низку положень стосовно творчості Антоновича та його школи, які безпідставно перетворилися в аксіому, переходячи з одного посібника з історіографії до інших. Йдеться насамперед про з'ясування ідейних витоків історичної теорії, методології творчості, визначенні ролі дослідника у складанні першої науково доказової національно-демократичної концепції минулого України, ставлення до проблеми «відпольщення» і періодизації вітчизняного історичного процесу й ін. Важливим видається також аналіз організаційної діяльності Антоновича із створення першого неформального академічного об'єднання українських істориків у рамках київської школи, оскільки постановка ряду проблем стосовно ідейно-концептуальних засад цієї наукової структури

відкриває перспективу для більш широких узагальнень щодо характеру еволюції національної та східнослов'янської історіографії другої половини XIX ст.

Монографія написана в науково-академічному стилі. Посилання і коментарі джерел відповідають критеріям сучасних історіографічних досліджень. Групування фактичного матеріалу й наукова аргументація у книзі О.Кіяна створили підставу для кількох принципів узагальнень. Серед них варто виділити положення про пріоритет Антоновича в розвитку української історіософії, націології, аналітичного джерелознавства, історіографії та інших галузей наукових досліджень.

Водночас із позитивами доцільно звернути увагу автора на проблемні моменти, які, на наш погляд, вимагають більш чіткої змістовної інтерпретації. Йдеться передусім про категоріальний апарат дослідження, зокрема визначення дефініцій «історична школа», «організатор школи», «українська історія», «історія України» й ін., що іноді набирають дуалістичного виміру та ускладнюють сприйняття історіографічного матеріалу.

Варто також приділити більшу увагу висновкам, перенісши до них узагальнення, які прозвучали в окремих розділах, і дещо конкретизувати назви останніх.

Втім, ці зауваження методичного характеру не змінюють позитивного враження від рецензованої книги, котра, на наш погляд, демонструє добру обізнаність автора з предметом дослідження, а також новизну поглядів у постановці наукових проблем та їхнього розв'язання шляхом фактографізму й історіографічного аналізу.

Загалом дослідження О.Кіяна, яке заповнює лакуни у вивченні проблем національної історіософії, методології історії, історіографії другої половини XIX ст., є корисним при створенні загальних синтетичних праць з історії історичної науки і сприятиме подальшій популяризації української культурної спадщини серед широкого читацького загалу.

Г.Д.Казьмирчук (Київ)